

מנחה ושל שבת בערב שבת

תורת האדם שער האבל - ענין אבלות ישנה

5 (קה) ובכאן הביא הענין לפרש דבר נעלם מדעת רבים, שהראשונים לא הרחיבו בפירושו, והוא זמן התוספת הזה שמוסיפין ביום הכפורים ובשבתות ובימים טובים מחול על הקדש, דודאי קודם בין השמשות הוא, דהא תוספת עשה, ובין השמשות ספק לעונש כרת ומיתה וחיוב אשם תלוי, ובשני בין השמשות חייב חטאת קבועה, אלא קודם בין השמשות הוא, ושיעור בין השמשות איפליגו עליה אמוראי בפרק במה מדליקין (ל"ד ב'), ומסקנא משתשקע החמה הוי בין השמשות עד צאת הכוכבים, ואם כן התוספת הזה קודם שקיעת החמה הוא, **וזה דבר של תימה שתהא חמה זורחת כנגדו והוא חייב בעינוי ואסור במלאכה**, ותנן נמי (שבת י"ז ב') וכולן בית הלל מתירין עם השמש, והתם (שם ל"ה ב') אמרינן אתון דלא קים לכו בשיעורא דרבנן אדאיכא שמשא בריש דיקלי איתלו שרגא, הא למאן דקים ליה אף על פי שנסתלקה מראש הדקלים כל זמן שלא שקעה מותרין במלאכה, וסוגיין בכולי תלמודא כל זמן שהחמה זורחת מותרין בכל מלאכה וכן ביציאתו לאחר צאת הכוכבים לילה גמור הוא ומותר בכל מלאכה, ועד הזמן הזה ספק של בין השמשות הוא, **ומהו הזמן הזה שעשתה אותו תורה תוספת והזהירה עליו בעשה**.

15 וראיתי לרבינו תם ז"ל בספר הישר שלו פירוש נכון בסוגיא הזאת שהיא בפרק במה מדליקין, שהוא ז"ל אומר דמשתשקע החמה דאיתמר הכא שהוא בין השמשות היינו מסוף שקיעת החמה, כלומר משעה שנסקעה ברקיע והיא עדיין כנגד חלונה, ולפי שלא עברה חלונה ועדיין אינה מהלכת אחורי כיפה פני הרקיע מאדימין כנגד מקומה של חמה, וזהו כל זמן שפני חמה מאדימין דאיתמר בגמרא, אבל תחלת שקיעת החמה שהיא השעה שהתחילה ליכנס ברקיע ונסתלקה זריחתה מן הארץ קודם לזמן הזה הוא. והוצרך רבינו תם ז"ל לפירוש הזה, מפני שאמרו שם בפי' במה מדליקין שיעור בין השמשות בכמה ג' חלקי מיל אי נמי ב' חלקי מיל, ואלו בשקיעת החמה תנינן בפסחים (צ"ד א') משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים אדם מהלך ארבעת מילין, ותניא התם ר' יהודה אומר עביה של רקיע אחד מעשרה ביום, תדע כמה מהלך אדם בינוני ביום עשרה פרסאות, מעלות השחר ועד הנץ החמה ארבעת מילין, משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים ארבעת מילין, נמצא עוביה של רקיע אחד מעשרה ביום, נמצא שהוא עושה יום מעלות השחר ועד צאת הכוכבים, לפיכך עביה של רקיע משעת שקיעת החמה ועד זמן שהוא לילה מהלך ארבעת מילין. וכמה הרחק גדול יש מזה השיעור לשלשה חלקי מיל שאמרו בפרק במה מדליקין והוא אמור שם לדעת ר' יהודה עצמו, אלא שמע מינה שקיעת החמה האמור בפסחים היינו תחלת השקיעה משעה שאינה זורחת בארץ, והאמור בבמה מדליקין סוף השקיעה שנכנסה ברקיע אלא שפני רקיע מאדימין, ולשון הגמרא מראה פנים לפירושו של רבינו תם ז"ל, כאן אמרו משתשקע החמה ששקעה כבר, ושם בפסחים אמרו משקיעת החמה שקיעה עצמה בכלל.

25 ולפי דבריו ופירושו זה אני אומר דמשעה שהתחיל השמש להשתקע עד זמן בין השמשות והוא הזמן הנזכר בפרק במה מדליקין הוא בכלל תוספת מחול על הקדש, והוא מהלך שלשת מילין ורביע מיל, רצה להוסיף כל הזמן הזה מחול על הקדש מוסיף, ואם רצה לעשות מקצתו חול ומקצתו תוספת עושה, ובלבד שיוסיף ממנו ולא נתנו חכמים שיעור לתוספת זו למטה אלא שיוסיף שיעור הנראה לעינים שהוא תוספת, כלומר ברגע שהוא יום יהא בודל לשם תוספת ולא משום ספק לילה. וליכא למימר דכל שהוא ממש הוי, דהא אי אפשר לצמצם ולאכול עד בין השמשות ממש ופשיטא דיוסיף, אלא רגע שהוא ברור שהוא יום מוסיף ודיו, והיינו דאמרינן במס' ברכות (כ"ו א') רבי יהודה אומר עד פלג המנחה והוא זמן קרוב לתחילת שקיעת החמה, אין ביניהם אלא מהלך של"ד אמות בקרוב + כ"ה בכת"י, והמעתיקים העתיקו של ד' אמות, ומשו"ה תמה ע"ז במנחת כהן שהרי החשבון הוא של"ג שהוא שתות מיל, וכתב שצ"ל ד' מאות + דקסבר ר' יהודה לענין תפלה בתר שמשא אזלינן דבעינן לתפלת המנחה ייראוך עם שמש, ולפני ירח דור דורים לשל ערבית.

30

35

והתם אמרינן (ברכות כ"ז ב') אמר ליה רב לר' חנינא דצלי של שבת בערב שבת כר' יהודה מי בדלת אמר ליה
אין בדילנא, כלומר דכיון דצלי קביל עליה כל פלג המנחה בתוספת, ובדיל קודם לשאר בני אדם שאין מוסיפין
כל הזמן הזה מחול על הקדש אלא מקצתו וכולה שמעתא כדאיתא התם, **הא כל זמן שהחמה זורחת בארץ
יום גמור הוא אינו בכלל תוספת ולא בכלל ספק, ואף על פי שפלג המנחה מוסיף על מהלך ארבעת מילין
האמור בפסחים כשיעור שאמרנו, אין ביניהם אלא זמן מועט וכשמתפלל בו של שבת קודם גמר תפלה
מתחיל השמש לשקוע והגיעה שעת התוספת,** והא דאמרינן התם אדאיכא שמשא אריש דיקלי איתלו
שרגא, הרחקה יתירא היא לתוספת משום דלא קים להו בשיעורא דרבנן.

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת ברכות פרק ד משנה א

ומנחה, שם נופל על עת מעותותי היום והוא כשנשאר ביום שעתים ומחצה זמניות, ונקראת התפלה השניה
מנחה לפי שתחלת זמנה באותו עת. ופלג המנחה, כשנשאר ביום שעה ורבע זמניות. **ומי שנתפלל עד הערב
כלומר עד שקיעת השמש יצא ידי תפלת מנחה, ואין זה תשלומי תפלה, לפי שפסק ההלכה בענין זה מאן
דעביד כמר עביד ומאן דעביד כרבנן עביד**

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ג

הלכה ד

הא למדת שזמן מנחה גדולה משש שעות ומחצה עד תשע שעות ומחצה, וזמן מנחה קטנה מתשע שעות
ומחצה עד שישאר מן היום שעה ורביע, **ויש לו להתפלל אותה עד שתשקע החמה.**
הלכה ו

תפלת הערב אף ע"פ שאינה חובה המתפלל אותה זמנה מתחילת הלילה עד שיעלה עמוד השחר,

הלכה ז

המתפלל תפלה קודם זמנה לא יצא ידי חובתו וחוזר ומתפלל אותה בזמנה, ואם התפלל תפלת שחרית בשעת
הדחק אחר שעלה עמוד השחר יצא, ויש לו להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת בערב שבת קודם שתשקע
החמה, וכן יתפלל ערבית של מוצאי שבת בשבת **לפי שתפלת ערבית רשות אין מדקדקין בזמנה,** ובלבד
שיקרא ק"ש בזמנה אחר צאת הכוכבים. +/השגת הראב"ד/ ויש לו להתפלל וכו'. כתב הראב"ד ז"ל /א"א/
אין ראוי לעשות כן אלא לצורך שעה והלא צריך לסמוך גאולה לתפלה. +

כסף משנה הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ג הלכה ד

ויש לדקדק בלשון רבינו שהו"ל לכתוב וזמן המנחה קטנה מתשע שעות ומחצה עד שתשקע החמה אבל נראה
שכיון למה שכתב הרא"ש בשם הגאון דמאן דמקדים ומצלי ערבית תו לא מצי לצלויי מנחה אלא עד פלג
המנחה כר"י דאם איתא לדרבי יהודה ליתא לדרבנן ואם איתא לדרבנן ליתא לדר' יהודה וכן אי צלי תפלת
המנחה עד הערב תו לא מצי לאקדומי לתפלת הערב בפלג המנחה דאי איפשר לו לעשות פעם כרבנן ופעם
כר"י וגם ה"ר יונה ז"ל כתב כן. ונראה לי שהוא מוכרח בלשון שאמרו דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד ואין
ספק שפירושו התופס שיטתו לעשות כמר עבד והתופס שיטתו לעשות כמר עבד ולכן כתב רבינו זמנה עד
שישאר מן היום שעה ורביע ומשם ואילך הוא זמן תפלת הערב היינו כרבי יהודה :
ויש לו וכו'. כלומר גם אם ירצה לתפוס שיטת ת"ק יתפלל אותה עד שתשקע החמה :

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלת המנחה סימן רלג סעיף א

מי שהתפלל תפלת המנחה לאחר ו' שעות ומחצה ולמעלה, יצא. ועיקר זמנה מט' שעות ומחצה ולמעלה עד
הלילה לרבנן, ולרבי יהודה עד פלג המנחה שהוא עד סוף י"א שעות חסר רביע. ואסיקנא, דעבד כמר, עבד ;
ודעבד כמר, עבד ; והוא שיעשה לעולם כחד מינייהו, שאם עושה כרבנן ומתפלל מנחה עד הלילה, שוב אינו
יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה ; ואם עושה כר' יהודה ומתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה,

צריך לזהר שלא יתפלל מנחה באותה שעה; ועכשיו שנהגו להתפלל תפלת מנחה עד הלילה, אין להתפלל תפלת ערבית קודם שקיעת החמה; ואם בדיעבד התפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה, יצא. ובשעת הדחק, יכול להתפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה. הגה: ולדין במדינות אלו שנוהגין להתפלל ערבית מפלג המנחה, אין לו להתפלל מנחה אחר כך; ובדיעבד או בשעת הדחק, יצא אם מתפלל מנחה עד הלילה דהיינו עד צאת הכוכבים (בית יוסף בשם אהל מועד ורשב"א).

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רסז סעיף ב
מקדימין להתפלל ערבית יותר מבימות החול, ובפלג המנחה יכול להדליק ולקבל שבת בתפלת ערבית ולאכול מיד (וע"ל סי' רל"ג כיצד משערין שיעור פלג המנחה).

מגן אברהם על שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רסז סעיף ב
מקדימין. כ' הטור סי' רצ"ג בשם הרי"ף גאות במקום שנהגו כרבנן שאין מתפלל ערבית אלא משחשיכה אין להתפלל של שבת בע"ש ולא של מ"ש בשבת ... אך בתר"י משמע דבע"ש רשאי להקדים דדוקא גבי מ"ש בעינן לדבר מצוה ע"ש ודוק וצ"ע דהוא נגד הגמרא: אח"כ מצאתי שכתב בה"ג וז"ל דרב צלי של שבת בע"ש וצלי ר' ירמ"י אחורי **תפלה של חול** ולא פסקיה לר' ירמיה ש"מ דלאו עד פלג המנחה בלחוד הוא דמצלינן מנחה ומכאן ואילך ערבית קאמר רב דהא לא פסקי לר' ירמיה דצלי מנחה ורב הכי סבר אי בעי לצלווי של שבת בע"ש מצלי כלו' מוסיפין מחול על הקודש עכ"ל וצ"ל לדידה דמעיקרא הוי בעי למיפשט מרב דהלכה כר"י אבל להמסקנא דאי בעי עביד כמר וכו' רשאי להקדים בע"ש אף על פי שבחול עושה כרבנן וכ"ד הרמב"ם למעין שם דלא כמ"ש בכ"מ: **ו"ל לתת טוב טעם דהא תפלת ערבית נתקנה כנגד איברים ופדרים שמתעכלין בלילה ובשבת אסור ליתנן** דאמרינן ולא עולת חול בשבת כדאי בשבת דף ק"ד וכיוצא בזה בב"י סי' רל"ו בשם הכל בו ועוד דהמרדכי כתב דרשאי לעשות פעם כן ופעם כן ואף דלא קי"ל הכי מ"מ בע"ש יש לסמוך עליו **מיהו בסוף מ"ק כתב דביום א' אין לעשות שני קולי דסתרי אהדדי ולכן צריך לזהר בע"ש להתפלל מנחה קודם פלג המנחה וכל זה להנוהגין להתפלל ערבית בלילה ועמ"ש סי' רל"ג ובכתבים אי' שהאר"י היה מתפלל ערבית בלילה אף בע"ש והע"ש כתב דרבנן מודים בע"ש ולא עיין בגמרא**

ערוך השולחן אורח חיים סימן רסז

סעיף ג
וכתבו הטור והש"ע דמקדימין להתפלל ערבית יותר מבימות החול ... ואף שבחול מתפלל באותו זמן מנחה מ"מ בע"ש יכול להתפלל אז ערבית ואין זה כסתרי אהדדי דמפני תוספת שבת יכול לעשות כן וגם יש טעם גדול בדבר להקדים ערבית של שבת דהנה תפלת ערבית תקנו כנגד אברים ופדרים שהקריבו בלילה מתמיד של בין הערבים ועתה הרי אסור בלילה להקריבן כדכתיב עולת שבת בשבתו ולא עולת חול בשבת [שבת קי"ד]. וא"כ בהכרח שהקריבו האברים והפדרים מבעוד יום ולכן גם התפלה שכנגדן ביום [מג"א סק"א] אמנם המנחה של ע"ש בהכרח שיתפלל קודם פלג המנחה דביום אחד א"א לעשות תרתי דסתרי ויש מי שאומר דבציבור גם בכה"ג מותר [דרך החיים]:

סעיף ד

מיהו עכ"פ חזינן דרבנותינו הקדמונים צוו לנו להקדים תפלת ערבית מבעוד יום וגדר גדול הוא לשבת לההמון ונשים ועמי הארץ שעינם רק אל זמן התפלה בבהכ"נ ואם יאחרו להתפלל בבהכ"נ הרבה הרבה בכל עיר ועיר שידליקו נרות אחר השקיעה כאשר עינינו רואות ואזנינו שומעות לדאבון לבבינו בכמה עיירות גדולות וקטנות שמאחרים להדליק נרות ובאים לידי חילול שבת רחמנא ליצלן מהאי עונשא רבה וחוב קדוש על הרב והיריאים שבעיר להתפלל מבעוד יום למען למנוע חילול שבת קדש ויש שמתאמצים להתפלל ערבית בזמנה בשבת ועתידים ליתן את הדין דידוע שבוזה תלוי שלא יחללו שבת בעיר והמזרז בהקדמת כניסת שבת זכות שבת קדש תגן עליו

ואמר מר רב נטרונאי: מתפלל אדם תפלה של שבת בערב שבת - אבל קריאת שמע עד צאת הכוכבים, ושל מוצאי שבת בשבת - ואסור במלאכה עד צאת הכוכבים. ואם אין לו יין במוצאי שבת ושעת הדחק שאני, וכן נמי אמר רב פלטואי.

120 ספר הלכות גדולות סימן ב - הלכות קידוש והבדלה

[פסק] והיכא דפשיטא ליה מילתא דלבי שימשי לא מתרמי ליה חמרא לקדושי עליה ואיתרמי ליה חמרא במנחה דמעלי שבתא, אי נמי, יתיב קא שתי חמרא בפניא דמעלי שבתא וידע דלאורתא לא משכח חמרא, מקדש מבעוד יום ואומר ויכולו ואף על גב דאיכא עדנא טובא, ולאורתא כד אתי לביתיה מקדש אריפתא להוציא בניו ובני ביתו.

125 והיכא דקא בעי לצלויי דשבתא בערב שבת במנחה מצלי, דאמר רב יהודה אמר שמואל (ברכות כז ב) מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קדושה על הכוס. ואי מקדש או מצלי של שבת אסור למיעבד עיבידתא דהא קבלה לשבת עליה, דאמר ליה רב ירמיה בר אבא לרב מי בדלת, אמר ליה בדילנא.

ספר העייתים סימן כה - כו

... ואיכא נוסחי דגרסי דווקני דמסיים בהו הכי השתא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר דעביד כמר

130 עביד ודעביד כמר עביד תיש רב איקלע לבי גניבא צלי של שבת בעייש הוי קאי רב ירמי אחוריי וקא מצלי וכו' וחזי לן לפיענ"ד דהאידינא לא מצלינן של שבת בעייש וליכא מאן דקא מצלי של שבת בערב שבת מכמה אנפי חדא משום דלא קיי"ל כר' יהודה דאחמירו ישראל אנפשיהו וקבעי עליהו תפילת ערבית לחובה וטפי עדיף למיסמך גאולה לתפלה והרי נהגו כל בתי כנסיות ובתי מדרשות להסדיר תפלה על הסדר בין בחול בין בשבת ולמיסמך גאולה לתפלה של ערבית ואין על היחיד לשנות דקיי"ל בתפלות פוק חזי מאי עמא דבר ועוד

135 הרי איפסיקא הלכה בפ"ק דברכות כר' יוחנן דאמר איזהו בן עוה"ב זה הסומך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית, דתני כוותי דר' יוחנן ואידחי' להא דריב"ל דאמר תפלות באמצע [תקנו], ואף על גב דחזי לן הכי חזינן למיכתב הכא פירושא דהאי שמעתא ומאי דפרישו בה רבוותא דעלמא והרבה מי שנשתבשו בה בפירושא דהאי מילתא ומפני שהדבר מסותמת כתבנו הנה מה שמצאנו למחברים, כתב גאון בפירושו הכי

140 הכי לאו לאורי' עובדא האידינא הכי אלא לפרושי טעמא דמילתא אתא דמאן דמצלי בההוא עידינא כד הוו [מצלי] רבנן בימי רב של שבת בערב שבת אפ"ה לא הוו קרי קייש עד יציאת הכוכבים, ובפסוקות דרבנן דצלו של שבת בערב שבת ושל מו"ש בשבת לאו דוקא שבת ומו"ש בלחוד אלא בכל יום מצלו דערבית בפלג המנחה כד ניחא להו וקיימי כר' יהודה, וכל עידן דנפיק זמן תפילת המנחה עייל זמן תפילת ערבית ודאיצטרכי למימר בעייש ובמו"ש לפרושי מאי תפילה מצלו, והלכתא דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד, ורבינו האי גאון ז"ל

145 פירשה להאי שמעתא בפרק תפילת השחר פירוש מרווח ואלו הן תורף דבריו, תפילת המנחה עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה, סבירא להון שמתפללין מנחה עד שתשקע החמה ור' יהודה ס"ל שאין מתפללין מנחה אלא עד י"א שעות חסר רובע, אמר רב חסדא לרב יצחק בתפילת השחר [התם] אמר רב כהנא הלכה כרבי [יהודה] הכי מאי, הלכה כר' יהודה דהא כולי' כחד מימרא היא, או דילמא הא לחוד והא לחוד והלכה כרבנן, ולא אהדר לי' ר' יצחק, אמר רב חסדא נחזי אנן כיון דס"ל לר' יהודה דעד י"א שעות חסר רביע שהוא

150 סוף פלג ראשון לבד מצלי תפלת המנחה וכן בתר הכי ליכא ליצלויהייה אלא אחר תפלה של ערבית כגון תשלומין שתמצא אומר מתחלת הפלג השני הגיע זמן תיע יש לנו להתפלל באותו שעה של ערבית ואף על גב דלא מטי ליי זמן קייש, ומאן דמצלי (מצלי) מכי מטי זמן קייש [וקרי טפי עדיף] לסמוך גאולה של ערבית בדפי' במאימתי קורין דמעכב עד דקרי קייש ומצלי, ולעולם אי צלי בסוף י"א ובכל י"ב ואח"כ קרא קייש יצא י"ח ה"מ אליבא דר' יהודה ולפום הכין קאמר רב חסדא מדרב מצלי של שבת בעייש ש"מ הלכה כר' יהודה ואקשינן עלי' דר"ח

- 155 אדרבא מדרב הונא וכולהו רבנן לא מצלי עד לאורתא ש"מ הלכה כרבנן דאמרי תפילת המנחה עד הערב לית להון תפילת ערבית ועדיין שהות ביום, וקמא הא מילתא דאמוראי בהא פלוגתא דתנאי, מאן דמצלי ערבית ועדיין יממא כר' יהודה, ומאן דאמר דליכא למיעבד הכין כרבנן, ואיכא רבנן דגרסי הכא בלשון הזה השתא **דלא איתמר הלכתא לא כמר [ולא כמר] דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד, ואנן הכי גרסינן, ואיכא רבנן דלא גרסי הכין ומאן דלא גריס הכי ס"ל כגירסא דרב צלי של שבת בע"ש ור' יהושע צלי של מו"ש בשבת**
- 160 ואמר רב יהודא אמר שמואל מתפלל אדם של שבת בע"ש ואמר רב נחמן אמר שמואל מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת וכולהו הני אליבא דרבי יהודה עבדי וקאתיא כר' יהודה והלכה כמותו. ואמרי לך האי דלא זהירי רבנן הכי בכדי שיסמכו גאולה לתפלה דטפי עדיף, **וטעות היא זו מכמה פנים** תחילה דהא רבוותא דעלמא מתני בהדי' דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד, ועוד מרישא דאתי לי' רב חסדא למשמע מדרב מצלי ואהדרי לי' דהא ר"ה וכולהו רבנן לא מצלי עד לאורתא דאלמא דכולהו הני דצלי ודאמרו איכא לצלוי' פליגו ר"ה ורבנן עילוהי ולא אמירא הלכתא לא כהני ולא כהני, וגדולה מכולן דבאילין מילי כולהו הלכתא כדעמא דבר ואי הוה פסיקא כר' יהודה ואידחי' לה דרבנן לגמרי כל מאן דמצלי תפילת המנחה בפלג אחרון טועה היא והרי כל ישראל מתפללין תפילת המנחה עד הערב ומנהג כל כנסיות ישראל במתיבתא ובעלמא כולה הכין וש"מ דלא פסיקא להון כר' יהודה ומאן דמקדים מצלי מנחה גדולה מועט ובתורת רשות עביד ולא מבטל אחרונה שעד הערב, הלכך מחוור ותירץ מאן דגריס דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד :
- 170 ... **ודקאמר אומר קדושה על הכוס ואומר הבדלה על הכוס לא מיפרשא בגמרא אימתי אומר אי בשעת תפלה שעדיין היא פלג המנחה או לערב שהיא שעת קידוש ולערב שהיא שעת הבדלה** ומן קדוש קדמיה דבתר תפלה בפלג המנחה מקדש מדאיצטרכינן למיבעי אומר קדושה על הכוס או אינו אומר קדושה על הכוס ואיפשיט אומר קדושה על הכוס דאי משתחשך צריכי למימר אלא מידמי דמקדש אפי' בפלג המנחה ומן הבדלה מן בעיא מידמי דבפלג המנחה היא מבדיל דאי משתחשך פשיטא ולא צריכה. ומעיקר בהבדלה
- 175 **מיסתברא דמשתחשך היא דהיכי מבדיל ועדיין יום הוא ואסור בעשיית מלאכה וכיון דלא מיפשטא לא מבדיל עד שתחשך ויהי לילה. ולענין קידוש מספקא, ואיכא רבנן קמאי דאמרי ה"מ דאיתרמי לי' כוס בפלג המנחה ולא מיתרמי לי' בפניא מבדיל אפי' מבעוד יום כי היכי דליקיים הבדלה על היין, וליתא להא מילתא ולא טעמא היא כל עיקר והרבה טעו לפנינו בשמועה זו ולא הבינו דהני דמצלי של שבת בע"ש ושל מו"ש בשבת לאו דוקא בשבת ומו"ש בלחוד אלא בכל יום מצלי דערבית בפלג המנחה כד ניחא להו וקיימי כר' יהודה וגמרא [אמר] בהדיא אמר ר"ח נחזי אנן מדרב מצלי של שבת בע"ש ש"מ הלכה כר"י, ודקאמר לי' אדרבא מדר"ה ורבנן לא מצלי עד לאורתא ש"מ הלכה כרבנן, והרי דברים ברורים דלא תלי' הא מילתא במו"ש ובע"ש אלא בכל יום מן עדן דנפיק זמן תפילת המנחה עייל זמן תפילת ערבית ואיצטריכו למימר בע"ש ובמו"ש לפרושי מאי תפלה מצלי, ובעי רבנן נמי מכדי סומך גאולה של ערבית לתפלה עדיף וצלווי לפניא דערבית בתר ק"ש שפיר טפי מלצלווי בפלג המנחה מ"ט צלי רב וצלי רבי וצלי ר' ישמעאל בר' יוסי ור' אלעזר בר' יוסי ואהדרו להון איכא מילי דלא מפסקו להו לא משום ק"ש ולא משום תפלה כגון עבור שנה**
- 185 דאר"א בר' צדוק כשהיינו עוסקין בעבור שנה ביבנה לא היינו מפסיקין לא לק"ש ולא לתפלה ואיכא למימר דהוון מקדמי ומצלי כדי שיחטפו מצוה, ואנחנא אמריננא כיון דאית לי' למיעבד הכי דמאן דעביד כר' יהודא עביד ושפיר דמי ואפי' למצוה שהיא למטה מזו מקדמי מצלי כד חזי דההוא מצוה עדיפא מן מיסמך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית, ועוד אמר מר האי כיון דרב הונא ושאר רבנן לא מצלי דערבית עד לאורתא לא בע"ש של שבת ולא במו"ש של חול ולא בחול של חול הכין עדיף למיעבד כרבנן ואעפ"כ דעביד הכי עביד, ומאן דניחא לי' ומצלי של ע"ש בתר פלג מנחה אחרונה כר' יהודה מן ההוא עינדא בטל ממלאכה לחומרא אבל קידוש היום [מקדש] כי קדיש יומא, ומאן דמצלי של מו"ש בשבת בתר פלג מנחה אחרונה לא יכול למיעבד מלאכה עד שתצא שבת ולא יכול לאבדולי עד דמדליק נר :

195 ואיכא רבנן קמאי דאמר הני מילי דאיתרמי ליה כוס בפלג המנחה ולא איתרמי ליה בפניא מבדיל ואפילו מבעוד יום כי היכי דליקום הבדלה על היין. וליתה להא מילתא ולא טעמא הוא כל עקר והרבה טעו בו לפנינו בשמועה זו ולא הבינו הני דצלי של שבת בערב שבת ושל מוצאי שבת בשבת.

200 **ולא דוקא שבת ומוצאי שבת בלחוד אלא אפילו בכל יום מצלי דערבית בפלג המנחה וק"ל כרבי יהודה וגמרא** בהדיא אמר רב חסדא נחזי אנן מדרב צלי של שבת בערב שבת ש"מ הלכתא כר' יהודה ודקאמר ליה אדרבה מר רב הונא וכולהו רבנן לא מצלו עד לאורתא ש"מ הלכתא כרבנן. **והרי דברים ברורים דלא תלינן הא מלתא במוצאי שבת ובערב שבת אלא בכל יום** מן עדן דנפיק זמן תפלה ערבית תפלת מוצאי שבת בהבדלה ותפלת יום טוב בעצמה דזו היא עונתה והיאך מחסרין הבדלה או דבר אחר כלום גורעין מטבע תפלה שטבעו חכמים בעונתה, **ורב הונא וכולהו רבנן דלא מצלו עד לאורתא סברי כרבנן וסלקא שמעתא דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. ולעולם מי שעושה ואוחז כדברי זה כמותו עושה כל ימיו ואין לו לעשות פעמים כמר ופעמים** [עמוד כו] **כמר אלא לפי מי שנהג ותפש עליו המנהג ואין לו לחזור ממנו לדברי חברו.** הלכך העושה כדברי ר' יהודה משעה שמתפלל ומקבל על עצמו חומרי יום הבא ובדל מן המלאכה מאותה שעה דקא מוסיפין מחול על הקדש וקבולי קבלה שבא עלוייה וכשמתפלל של מוצאי שבת בשבת אסור דהשבת במקומו עומד דמערב ועד ערב הוא גבולו ואין לעבור.

210 אבל לקדש ולהבדיל סמוך לתפלה מי אמר דקדיש בתפלה מקדש על הכוס ומדהבדיל בתפלה צריך להבדיל על הכוס דקדוש והבדלה בתר תפילה גרירי או דלמא כיון דעדיין יש שהות ביום לא מקדשין עד לאורתא דכי כתיב (שמות כ') זכור את יום השבת לקדשו זכרהו על היין בכניסתו כתיב אבל ביום לא והם הכי הבדלה לא מבדלינן עד לאורתא. **ועמדה ההלכה אומר קדושה והבדלה על הכוס אלמא קדוש והבדלה שייכי בעונת תפלה** כל זמן שמתפלל חלו להו ולא מבטלה להו מצות הבדלה מצות שבת ולא דחיא ליה דאודויי הוא דקא מודה להקב"ה דמקדש שבתא ומבדיל בין קדושה לחולא דהרי מי שאין לו מבדיל והולך כל היום כולו ואף על פי שעבר זמן ההבדלה **אלמא הבדלה וקדוש הודאה וכל אימת דמברך זמנו הוא** וכדעולא דאמר ברכת מצוה מאי טעמא דהודאה הא נמי הודאה היא. **וכיון שכן יש לנו לאומרה בתחלת זמנה ואף על פי שעדיין לא חשכה ומלאכה כדקיימא קיימא. ויש לנו לאומרה אחר זמנה ואף על פי שכבר עבר הותרה מלאכה.** ואין בזה לדחות ולתמוה כי בהנחת דבר על עקרו והעמדתו על כנו נמצאו דברים דבורים על אופניהם מיושרים מצדדיהם. ובודאי יש לנו ללמוד ולעשות כזה וכיוצא בו ממה שנהגו כל ישראל ועמא דבר כרבנן. וכיון דהכי הוא וכל ישראל אין מתפללין תפלה אלא עם חשכה אין לנו להתפלל של שבת בערב שבת ולא של מוצאי שבת בשבת ואין לקדש ולהבדיל אלא בכניסת היום ויציאתו בין דיין מצוי בין שאינו מצוי אפשר בפת ולהבדלה אפשר למחר.

ספר העייתים סימן כז

225 ונשאל מר רב האי מצינו שאמרת בהא דאר"ח בר אבין רב מצלי של שבת בע"ש ור' יאשיה מצלי של מו"ש בשבת דסוף סוף ברכות ובקשות אינון כיון דצלי ליי כל דרמי עליה לשבת הכי אמר שמואל דאי מקדים תפלה אחרת של מו"ש אית ליי אבל הבדלה דמוכחא דבחול נוהלא וקדושה דשבת נמי לא [מיתאמרי] עד דקדיש יומא דקדושה רחמנא ולא סגיי במאי דקבליה אדם על נפשיה ברצונו, ולא פשט לן מרנא מנא איפריכא מילתא דגמרא דהא בהדיא איתמר מתפלל אדם של שבת בע"ש ואומר קדושה על הכוס ומתפלל אדם של מו"ש בשבת ואומר הבדלה על הכוס.

230 והשיב דעו בה מתוך שברור היא לא הוצרכנו להביא עליו ראיי שאע"פ שאמרו מתפלל אדם של מו"ש בשבת ברור וידוע כי אשר אמרו אומר הבדלה על הכוס בשביל הבדלה היא ואין לך כוס שמבדילין עליו דלא בעי נמי נר וברכה שעל הנר קודם להבדלה בין לבי"ש בין לבי"ה דתנן בש"א נר ומזון בשמים והבדלה ובה"א נר

ובשמים ומזון והבדלה ואפי' לר' יהודה דמשני לה ללישנא דמתני' מודה דבין לב"ש בין לב"ה הבדלה אחר כולן שנמצא נר קודם להבדלה דאמר ר' יהודה לא נחלקו ב"ש וב"ה על המזון שבתחלה ועל הבדלה שבסוף, ויו"ט שחל להיות אחר שבת רבא אמר יקנה"ז והלכתא כוותי', מ"מ הבדלה שעל הכוס ודקודם לה ולפום כן קאמר אומר הבדלה על הכוס וכן לענין קידוש על הכוס מי איכא קדושה אלא בתר דקדיש יומא דת"ר בני חבורה שהיו מסובין וקידש עליהן היום מביאין להם כוס ואומרי' עליו קדושת היום והשני אומר עליו ברהמ"ז דברי ר' יהודה, ר' יוסי אומר אוכלין והולכין עד שתחשך, גמרו, כוס ראשון אומרים עליו ברהמ"ז והשני אומר עליו קדושת היום ואף על גב דוודאי קאמר רב הונא בדילנא וכי שרי לי' אביי לרב דימי בר ליוואי לכברויי סלי בפניא דמעלי שבתא משום טעות היא אלא מיהו כי הבדלה כד קדש דקאמרינן אומר קדושה על הכוס ואומר הבדלה על הכוס ולא יכולת למימר דמבדיל בשבת ועדיין אסור בעשיית מלאכה, **וכתב הנגיד הכי ולי אית מרבנן דאמר מי שאין לו נר מצוי במו"ש כלום אינו מבדיל עד שימצא נר ויהי נר קודם להבדלה ועוד הא אמרינן אמר רב אשי כי הוינא בי רב כהנא אמרינן המבדיל בין קודש לחול ואפכינן סלתי ועוד קיי"ל דאין מחזירין על האור במו"ש כדרך שמחזירין על המצוה. **אלא דכי קאמר מר רב האי גאון היכא דאפשר אבל היכא דלא אפשר מבדיל אף על פי שאין שם נר.** ובמקום אחר אמר מר רב האי מדבעי אומר הבדלה על הכוס מדמי דלאורתא קאמר, דאינו מבדיל ועדיין יום היא, ולענין קדוש מספקא שאתה מוצא שבראשונה אומר דלא מקדש כלל עד לאורתא וכאן אמר דמספקא אי מקדש בפניא דמעלי שבתא או לא, ולא מצינו מי שהשוה לדבריו באחת מהן כמו שנכתב בהלכות הבדלה ואעפ"כ אני כותב כאן מקצת דברי ראשונים, **כתוב בפסוקות ובגדולות היכא דפשיטא לי' מילתא דלבי שימשא לא מיתרמי לי' חמרא לקדושי עליה ומתרמי לי' חמרא במנחתא דמעלי שבתא, היכא דיתבי ושתי חמרא אפניא דמעלי שבתא וידע דלאורתא לא מיתרמי לי' חמרא מקדש עליה מבעוד יום ואומר ויכלו, ואף על גב דאיכא עידנא טובא ולאורתא כד אתי לביתי' מקדש אריפתא כדי להוציא בניו ובני ביתו ואי בעי לצלווי דשבתא בע"ש מצלי דאמר רב יהודא אמר שמואל מתפלל אדם של שבת בע"ש, ואי אקדיש או צלי אסור לי' למיעבד עבידתא דקבלי' לשבת עילוהי ואומר קידוש על הכוס במנחה, ובגדולות האי מאן דבעי לצלווי דשבתא [בע"ש] מצלי או מקדש ואי מצלי דשבת מבעוד יום אסור למיעבד עבידתא דקבלי' לשבת עילוהי דא"ל ר' ירמי בר אבא לרב מי בדלית וא"ל אין בדילנא ואומר קדושה על הכוס במנחה, ואפילו מצלי ביחיד בי שימשא צריך למימר ויכולו בתר צלותיה****

ואמר **רב ישראל** אף על פי שאמרו מתפלל אדם של שבת בע"ש ואומר קדושה על הכוס ואמר רב תחליפא בר אביי אמר שמואל מתפלל אדם של מו"ש בשבת ואומר הבדלה על הכוס כיון שיש לכל תפלה ותפלה זמן קבוע וקצוב שחייב הקדוש ברוך הוא להתפלל בין אותה תפלה הויא תפלה קודם זמנה שמתחייבת... או נדבה ואינה פוטרת מלחזור ולהתפלל בשעתה ואינו נפטר מחיוב תפלה בשעתה במה שקדם והתפלל, תדע שהחג שאמר בו הקדוש ברוך הוא שלש פעמים בשנה [יראה וגו'] והם זמנים ידועים מי שעולה אל בית ד' קודם החג המצות [לא קיים המצוה] ומכאן אתה למד שאין המצות כחובת שקבוע להם זמן שאם פרע קודם זמנה נפטר מהם אלא המצות אין נעשית אלא בזמן שצוה הקדוש ברוך הוא וכיון שכן הו"ל הני מימרי להתפלל של שבת בע"ש, מתפלל אדם של מו"ש בשבת, היכא דליכא יין לאורתא מפני שקידוש והבדלה על היין טפי עדיף הלכך אמרו להקדים תפלה קודם לשעתה מפני שנמצא לו יין לברך עליו [ולא ימצא] לו לברך אח"כ ומשום כן אמרינן בע"ש ואומר קדושה על הכוס ובמו"ש צ"ל הבדלה על הכוס ולא אמר זאת מפני שהקדים התפלה בשני זמנים אלו יפטר מלחזור ולהתפלל בשעתה אלא חייב להתפלל אותה בשעת חיובה ותהיה הראשונה שהקדים נדבה ובין שהקדים תפלה של שבת מבעוד יום מאותה שעה אסור [במלאכה] מדא"ל ר' ירמי בר אבא לרב מי בדלית ממלאכה [וא"ל בדילנא] אף על פי שהדברים הללו הנזכרים למעלה אינן חוקים משום דאמרינן אמר ר"ח נחזי אנן מדרב צלי של שבת בע"ש שמעינן מינה הלכה כר' יהודה

אדרבא מדרב הונא וכולהו רבנן לא מצלו עד לאורתא ש"מ הלכה כרבנן. וכשמקדים תפלת מו"ש אסור בעשיית מלאכה עד שתצא שבת ויכנס חול ויחזור ויתפלל תפילת ערבית ויברך על הנר בורא מאורי האש. וכתב הנגיד הכי ולי אית לי מרבנן דאמרי שכל הדברים הללו דברי טעות הן ולא היי עלינו להזכירן אלא שיצא ספרו של... תפלות בעולם... ויש בו כמה... כמו הללו ויש לחוש שמא יטעו בהן ישראל וזה שאמר שיש לכל תפלה... הא שמיע ליי דפליגו רבי יהודה ורבנן בתפילת זמן המנחה ותפילת [שחרית]... אבל רבי יהודה לאתער מבעוד יום ודעביד כר' יהודה עביד... מדרב צלי של שבת בע"ש ש"מ הלכתא [כר' יהודה]... ומדר"ה ורבנן לא מצלו עד לאורתא ש"מ הלכה כרבנן... דמכי שלים זמן תפלת המנחה... קבוע לתפילת הערב לר' יהודה... חייב לחזור ולהתפלל ועוד... נדבה אין הדבר כן... בה שהן מבוארין כגון חד... אותה בסוף יום ע"ש נאסר בעשיית מלאכה אלא מדאיתסר ליי... רחמנא חובת שבת גופה צלי תדע שאם התפלל מאה תפלות... כתקן דלא אסיק אדעתי כששבת שבת היא ולשום שבת נמצא לא... ממלאכה וגם אותה נדבה אם לא התפלל שותה... דלית ליי שכר אלא דאיסור גדול [עושה] דהו"ל מוציא ש"ש [לבטלה] וקיי"ל דיחיד שקיבל עליו מבעוד יום ועדיין הוא יום גדול והתפלל נאסר בעשיית מלאכה כמפורש לעיל בשמעתא דרב ירמיי בר [אבא]... דצלי יחיד בכוונה אבל אם טעה יחיד בקישור עבים והתפלל... מתוך שאין מטריחין אותו לחזור ולהתפלל נאסר בעשיות [מלאכה]... שהיי מעונן והדליקו נר של שבת ולא התפללו ואומר... מותר להדליקו ומותר להוסיף בהן שמן עד... לכבותן ולהדליקן שהנרות אין אוסרין את... מלאכה עד שקיעת החמה... גרסינן בשבת בפרק כל... חלקי ממכניסי שבת בטברי' וממוציאי שבת בציפורי... וקודם שיעריב השמש בשאר מקומות מתכסה בו... וציפורי היא גבוהה ביותר כדאמרינן במגילה שיושבת בראש ההר כצפור הלכך אף על פי שהוערב השמש בעולם נראה עדיין בציפורי כאילו יום היא מפני שגבוה ביותר ונמצא מוסיף מחול על הקודש בין בכניסה בין ביציאה :

תשובות הגאונים - גאוני מזרח ומערב סימן קמב
שאלה הא דאמר ר' חייא בר אבין רב צלי של שבת בערב שבת ור' יאשיה מתפלל של מוצאי שבת בשבת בשלמא מתפלל אדם של שבת בע"ש לא קשיא לן משום דמוסיפין מחול על הקודש וכיון דקבלה לשבת עילוייה כמאן דקדש עליה יומא דמי אבל של מוצאי שבת בשבת מאי מצלי אי שבע ברכות היכי מצלי צלותא דשבתא ואמר הבדלה בתרה ואי י"ח דחול היכי מצלי דחול בשבת.

תשובה הכין חזינא דודאי כדמצלי של שבת בע"ש כבר מפרשא מלתא דתפלת שבת הוא דמצלי משום דקא מקבל לה שבתא עליה וקא מחייב למבדל ממלאכה... ושל מוצאי שבת נמי מאן דמצלי לה בשבת דחולא הוא דמצלי כי היכון דמצלי של מוצאי שבת ואי אמר יום השבת הזה לאו דמוציאי שבת ניהי כי היכי דמצלי ואמר בערב שבת יום השבת הזה לא מיחשבא ליה של שבת ודאמרת היכי מצלי תפלה של חול בשבת אין וודאי של שבת צריך למימר השבת הזה אבל של חול לא דאמר בה שהעת הזה חול הוא סוף סוף ברכות ובקשות אינון דכיון דצלי ליה כל כדמי עליה לשבת הכין אמר שמואל דאי מקדים תפלה אחרת דמוציאי שבת אבל הבדלה דמוכחא דבחול ניהי לא וקידושא דשבת נמי לא מיתמרא עד דקדיש יומא דקדשיה רחמנא ולא סגיא במאי דקבלה על נפשא ברצונו.

ואית מן רבנן דאמרי דהא דאמר שמואל מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת לאו לכתחילה אלא היכא דצלי בטעותא יצא כגון דאמר אבידן פעם אחת נתקשרו שמים בעבים וכסבורין העם לומר חשכה וכו' ואמרינן עלה הטרך צבור שאני דאלמא יחיד מהדרינן טעותא ועלה אתמר א"ר חיי' בר אבין ר' יאשיה צלי של מוצאי שבת בשבת כלומר דאפי' יחיד לא מהדרינן טעותיה אבל לצלוייה לכתחילה ליכא וכולי האי מיחזי דתפלת חול צלי דלא הוי כטעותא אלא הכין וכללא של דבר אנחנא לא חזי לנא ולא שמיע לנא כרבותא דילנא מאן דצלי של מוצאי שבת בשבת ומפרש בגמ' דאע"ג דמשקלא לא פסיקא הילכתא מדאמרינן אמר רב חסדא ניחזי אנן מדרב דצלי של שבת בע"ש ש"מ הלכה כר"י ומהדרינן ליה אדרב' מדרי' הונה ורבנן וכל תלמידי דרב

לא מצלו עד לאורתא ש"מ אין הלכה כר' יהודי ומסקינן דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר דכיון דאפי' תלמידי דרב לא עבדי כוותיה ורב ושמואל גופיהו לא איתמרו הילכתא כותיהון לאו אורחי למיעבד הכין לכתחילה דאע"ג דעבד עבד.

חידושי הרשב"א מסכת ברכות דף כז עמוד ב

315 הא דאמר שמואל מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קדושה על הכוס. מיד קאמר ואפילו קודם שתחשך וכן הא דאמר רב תחליפא אמר רב מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס מיד קאמר ולומר שבהבדלה זו מותר לו לעשות מלאכה בערב ומותר לו לאכול וכן בקדוש של כוס זה מותר לו לאכול בשבת וכן הסכים רב האי גאון ז"ל וכן הראב"ד ז"ל ואף על פי שיש מקצת מן הגאונים ז"ל שאומרים שאינו אומר קדוש ולא הבדלה עד הערב ואין לו טעם והראשון עיקר.

320 רמב"ם הלכות שבת פרק כט
הלכה א

מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים שנאמר + שמות כ' + זכור את יום השבת לקדשו, כלומר זכרהו זכירת שבת וקידוש, וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו, בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה. הלכה יא

325 יש לו לאדם לקדש על הכוס ערב שבת מבעוד יום אף על פי שלא נכנסה השבת, וכן מבדיל על הכוס מבעוד יום אף על פי שעדין היא שבת, שמצות זכירה לאמרה בין בשעת כניסתו ויציאתו בין קודם לשעה זו במעט.

ספר החילוקים בין בני מזרח ומערב סימן לג

א"מ אין תלמיד שואל בשלום רבו, ובני א"י תלמיד אומר לרבו: שלום עליך רבי.

תוספות הרא"ש מסכת ברכות דף כז עמוד ב

330 לא אחורי רבו. משום יוהרא. יש מפרשים משום שנראה כמשתחוה לרבו. והנותן שלום לרבו. פרש"י כמו לשאר אדם שאומר שלום עליך ואינו אומר שלום עליך רבי ומארי, בירושלמי משמע שתלמיד אינו נותן שלום לרבו כלל דגרסינן נהיגי גבייהו דלא שאיל זעירא בשלמא דרבה ומקיימי בנפשייהו ראוני נערים ונחבאו.

פסקי רי"ד מסכת ברכות דף כז עמוד ב

335 והתניא ר' אלעז' חסמא אומ' כל המתפלל כנגד רבו, פי' אצל רבו, ומראה כאילו הן שוין. והמתפלל אחורי רבו. כלומר שהוא שיני לו

שולחן ערוך יורה דעה הלכות כבוד רבו ותלמיד חכם סימן רמב סעיף טז

340 לא יתן שלום לרבו ולא יחזיר לו שלום, כדרך שאר העם, אלא שוחה לפניו ואומר לו ביראה ובכבוד: (שלום עליך רבי, ואם נתן לו רבו שלום, אומר לו: שלום עליך מורי ורבי. (וכן נוהגין. וי"א דאין לתלמיד לשאול בשלום רבו כלל, שנאמר: ראוני נערים ונחבאו (איוב כח, ט)). (ירושלמי הביאו הגהת מיימוני פ"א וכ"כ תא"ו נתיב ב' וב"י בשם רבינו יונה)

תוספות הרא"ש מסכת ברכות דף כז עמוד ב

345 אומר קדושה על הכוס או אינו אומר וכו'. קס"ד משום דקדושה מן התורה הוא אין לו לאומרו מבעוד יום ומסיק שהיה אומר גם קדושה על הכוס משום דכתיב זכור את יום השבת דמשמע סמוך לכניסתו מדלא כתיב זכור ביום השבת.